

Brunon Hołyst

KRYMINOLOGIA

11.
wydanie

Wolters Kluwer

Brunon Hołyst

KRYMINOLOGIA

11. wydanie

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Współpraca naukowa i redakcyjna
Dr Norbert Malec

Spis treści w języku angielskim
Aleksandra Rodzińska-Chojnowska, Andrzej Pieczonka

Streszczenia
Andrzej Pieczonka (ang.), Sylwia Wójcik (niem.)

Wydawca
Klaudia Szawłowska-Milczarek

Redaktor prowadzący
Grażyna Polkowska-Nowak

Opracowanie redakcyjne
Małgorzata Nowak

Ilustracja na okładce
iStock/ValeryBrozhinsky

Łamanie
Andytex

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Brunon Hołyst, 2016

ISBN: 978-83-264-8972-3
11. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Pamięci
Hansa Joachima Schneidera (1928–2015)
współtwórcy światowej kryminologii i wiktymologii

SPIS TREŚCI

TABLE OF CONTENTS	15
-------------------------	----

WPROWADZENIE	23
--------------------	----

Część pierwsza ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Rozdział I. PRZEDMIOT KRYMINOLOGII	45
Rozdział II. STOSUNEK KRYMINOLOGII DO INNYCH NAUK	64
Rozdział III. KRYMINOLOGIA PORÓWNAWCZA	77
Rozdział IV. PODSTAWOWE ŹRÓDŁA INFORMACJI O PRZESTĘPCZOŚCI	88
1. Rozmiar przestępczości	89
2. Policyjny system informacyjny o postępowaniach przygotowawczych oraz niektórych innych zdarzeniach	90
3. Statystyka prokuratorska	90
4. Statystyka sądowa	91
5. Statystyka więzienna	95
6. Statystyka kryminologiczna	96
7. Intensywność przestępczości	103
8. Struktura przestępczości	104
9. Dynamika przestępczości	104
10. Geografia przestępczości	105
11. Zagadnienie „ciemnej liczby”	106
12. Porównywalność danych statystycznych	116
13. Ocena systemu statystyki przestępczości w Polsce	118
Literatura uzupełniająca do części pierwszej	124

Część druga PRZESTĘPCZOŚĆ

Rozdział V. PRZESTĘPCZOŚĆ W POLSCE W LATACH 2008–2015	133
1. Uwagi wstępne	133

2. Przestępstwa stwierdzone	133
3. Struktura przestępstw	134
4. Struktura geograficzna przestępczości	137
Rozdział VI. WYBRANE PROBLEMY PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ W POLSCE	155
1. Istota przestępczości zorganizowanej	155
2. Ogólne dane	159
3. Przestępczość narkotykowa	161
4. Zorganizowana przestępczość ekonomiczna	163
5. Zagrożenia aktami terroru	172
6. Handel ludźmi	173
7. Urowadzenia dla okupu	174
8. Przestępczość samochodowa	174
9. Handel bronią i materiałami wybuchowymi	175
10. Fałszerstwa pieniędzy	176
11. Współdziałanie Centralnego Biura Śledczego Policji z jednostkami zagranicznymi	176
Rozdział VII. TENDENCJE ROZWOJOWE PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ W INNYCH KRAJACH EUROPEJSKICH	177
1. Europa jako obszar geograficzno-kryminalny	177
2. Przestępczość zorganizowana jako dominujący element przestępczości w Europie	182
3. Sytuacja narkotykowa w Europie	187
4. Przewidywane kierunki rozwoju przestępczości zorganizowanej do 2022 roku	190
Rozdział VIII. TERRORYZM	210
Rozdział IX. ZAGROŻENIE PRZESTĘPCZOŚCIĄ NUKLEARNĄ	229
Rozdział X. ZABÓJCZY SERYJNI	245
Rozdział XI. PRANIE PIENIĘDZY	260
1. Pojęcie prania pieniędzy	260
2. Międzynarodowa problematyka prania pieniędzy	262
3. Metody prania pieniędzy	265
4. Etapy prania i źródła pochodzenia pieniędzy	269
5. Ocena sytuacji w wybranych państwach	271
Rozdział XII. KORUPCJA	284
Rozdział XIII. PRZESTĘPSTWA KOMPUTEROWE I INTERNETOWE	308
Rozdział XIV. HANDEL ORGANAMI LUDZKIMI	322
1. Charakter handlu ludzkimi organami	322
2. Rozmiary handlu organami ludzkimi	324
3. Postępowanie innych państw w sprawach handlu ludzkimi organami	325
4. Przykłady handlu ludzkimi organami	327
5. Przyczyny handlu ludzkimi organami	329
6. Deficyt organów ludzkich	330
7. Odpowiedzialność karna w Polsce za handel organami ludzkimi	330
8. Ocena moralna dawstwa organów	332
9. Działalność Europejskiego Ośrodka Transplantacji	334
10. Przyszłość transplantacji organów	335

Rozdział XV. PRZESTĘPCZOŚĆ NIELETNICH	336
1. Źródła zachowań agresywnych i destrukcyjnych	336
2. Czyny karalne popełniane przez nieletnich	338
3. Wybrane kategorie czynów karalnych wyczerpujących znamiona przestępstwa ..	338
4. Motywy	343
Rozdział XVI. PRZESTĘPCZOŚĆ KOBIEC	351
1. Czynniki determinujące niską przestępczość kobiet	353
2. Przyczyny przestępczości kobiet	356
3. Ogólny obraz przestępczości kobiet	359
Literatura uzupełniająca do części drugiej	368

Część trzecia
NIEKTÓRE UJEMNE ZJAWISKA SPOŁECZNE O POTENCJALE
KRYMINOGENNYM

Rozdział XVII. ZAGROŻENIE ŚRODOWISKA NATURALNEGO	379
1. Czym jest środowisko?	380
2. Zrównoważony rozwój	380
3. Świadomość przemocy nad środowiskiem	382
4. Świadomość konieczności ochrony środowiska w Europie	382
5. Główne zasady ochrony środowiska	383
6. Problemy z międzynarodowym prawem ochrony środowiska	384
7. Program ochrony środowiska ONZ	385
8. Rola Światowej Organizacji Handlu	386
9. Degradacja środowiska naturalnego w Polsce	387
Rozdział XVIII. BEZROBOCIE	390
1. Definicja bezrobocia	390
2. Rodzaje bezrobocia	392
3. Przyczyny bezrobocia w Polsce	393
4. Stopa bezrobocia	394
5. Charakterystyka bezrobotnych w Polsce	396
6. Przeciwdziałanie bezrobociu	401
7. Bezrobocie na świecie	402
Rozdział XIX. WYPADKI DROGOWE	406
1. Czynniki wpływające na bezpieczeństwo na drogach	406
2. Wypadki drogowe w Polsce	408
Rozdział XX. WYPADKI PRZY PRACY	419
1. Uwagi ogólne	419
2. Wypadki w poszczególnych dziedzinach gospodarki	421
3. Wypadki śmiertelne	422
4. Wypadki ciężkie	422
5. Przyczyny wypadków	423
6. Zmienność przestrzenna	424
Rozdział XXI. STAN ZDROWIA PSYCHICZNEGO LUDNOŚCI W POLSCE	430
1. Ogólna problematyka zdrowia psychicznego	430
2. Stan zdrowia psychicznego więźniów i wykonywanie kary pozbawienia wolności wobec skazanych niepełnosprawnych psychicznie	437

Rozdział XXII. ALKOHOL A PRZESTĘPSTWO	439
1. Spożycie alkoholu	439
2. Typologia związków alkoholu z przestępstwem	440
3. Dane statystyczne o związkach alkoholu z przestępstwem	449
Rozdział XXIII. NARKOMANIA I LEKOMANIA A PRZESTĘPCZOŚĆ	462
1. Uwagi ogólne	462
2. Dane statystyczne o związkach narkotyków i innych środków odurzających z przestępstwem	481
3. Narkotyki zażywane przez dorosłych	484
4. Kryminologiczne aspekty dopingu	486
Rozdział XXIV. AIDS	499
Rozdział XXV. PRZEMOC I AGRESJA JAKO ZJAWISKA SPOŁECZNE	510
1. Uwagi ogólne	510
2. Czynniki determinujące przemoc zbiorową i skutki tej przemocy	510
3. Przemoc jako problem globalny dla zdrowia publicznego	518
4. Przemoc w rodzinie	526
5. Przemoc w miejscu pracy	540
6. Mobbing	544
7. Przemoc wśród partnerów seksualnych	558
8. Czynniki ryzyka i skutki przemocy seksualnej	565
9. Przemoc w kontaktach interpersonalnych i międzygrupowych	574
10. Przemoc na stadionach piłkarskich	587
11. Bezpieczeństwo imprez masowych w Polsce	596
Rozdział XXVI. SAMOBÓJSTWO JAKO PROBLEM KRYMINOLOGICZNY	599
1. Zagadnienia wstępne	599
2. Dynamika samobójstw w Polsce w latach 2000–2014	602
3. Samobójstwa na świecie	604
4. Kryminologiczna typologia samobójstw	606
5. Samobójstwo a przestępstwo	607
Rozdział XXVII. SIEROCTWO SPOŁECZNE	615
Rozdział XXVIII. NIEDOSTOSOWANIE SPOŁECZNE DZIECI I MŁODZIEŻY	628
Rozdział XXIX. BEZDOMNOŚĆ	642
1. Definicja bezdomności	642
2. Rozmiary zjawiska bezdomności	646
3. Charakterystyka bezdomnych	649
4. Przyczyny bezdomności	650
5. Czynniki sprzyjające bezdomności	650
6. Kryminogenne aspekty bezdomności	652
Rozdział XXX. PSYCHOPATIA	659
Rozdział XXXI. PROSTYTUCJA	670
1. Definicja prostytucji	670
2. Rys historyczny	670
3. Prawne systemy regulacji prostytucji	673
4. Rozmiary prostytucji	675
5. Odpowiedzialność karna za przestępstwa związane z prostytucją	678
6. Rodzaje prostytucji	679
7. Rodzaje prostytucji i motywy jej uprawiania	684
Literatura uzupełniająca do części trzeciej	693

Część czwarta
DOKTRYNY KRYMINOLOGICZNE

Rozdział XXXII. RYS HISTORYCZNY	707
Rozdział XXXIII. ROZWÓJ KIERUNKU BIOLOGICZNEGO	712
Rozdział XXXIV. PSYCHOLOGICZNE TEORIE ZACHOWAŃ AGRESYWNYCH ...	724
1. Definicje agresji	725
2. Antropogeneza i funkcja zachowań agresywnych we wczesnych stadiach rozwoju ludzkości	728
3. Gniew i agresja	730
4. Rozwój reakcji agresywnych	736
5. Teoria Freuda	738
6. Teoria Lorenza	741
7. Teoria frustracji–agresji	741
8. Teoria Berkowitza	742
9. Teoria Fromma	743
Rozdział XXXV. ZJAWISKO PRZESTĘPCZOŚCI W UJĘCIU SOCJOLOGICZNYM ..	745
1. Teoria anomii	747
2. Teorie ekonomiczne	751
3. Teoria zróżnicowanych powiązań	755
4. Teorie podkultur	759
5. Teoria kontroli Hirschiego	764
6. Teoria samokontroli Gottfredsona i Hirschiego	768
7. Kontrola społeczna Sampsona i Lauba	773
8. Teoria naznaczania (stygmatyzacji)	778
9. Teoria społecznego uczenia się zachowań agresywnych	780
10. Teoria sytuacyjnego działania	781
11. Teoria rozwoju społeczno-moralnego jednostki Kohlberga	791
12. Teorie konfliktowe	792
13. Teoria perspektywy życiowej i rozwojowej	796
14. Teoria wstydu	798
15. Teoria przekory	798
16. Teoretyczna integracja	799
Rozdział XXXVI. RADYKALNA KRYMINOLOGIA	801
Rozdział XXXVII. INNE TEORIE KRYMINOLOGICZNE	806
1. Teorie postmodernistyczna i konstytutywna	806
2. Kryminologia feministyczna	808
Literatura uzupełniająca do części czwartej	812

Część piąta
DETERMINANTY ZJAWISK PRZESTĘPCZYCH

Rozdział XXXVIII. SYNDROM I POTENCJAŁ ZACHOWANIA PRZESTĘPCZEGO ...	819
Rozdział XXXIX. CZYNNIKI SPOŁECZNO-EKONOMICZNE	
A PRZESTĘPCZOŚĆ	827
Rozdział XL. MIGRACJA A PRZESTĘPCZOŚĆ	836
1. Sytuacja w krajach Unii Europejskiej	836

2. Sytuacja w Polsce	838
3. Implikacje migracji	846
4. Interpretacja różnic między imigrantami i krajowcami	847
5. Dzieci imigrantów	848
6. Przestępczość zorganizowana	849
7. Znaczenie nastrojów antyimigracyjnych	850
Rozdział XLI. ZJAWISKA KULTUROWE O NEGATYWNEJ TREŚCI SPOŁECZNEJ	863
Rozdział XLII. DYSFUNKCJONALNOŚĆ RODZINY	871
Rozdział XLIII. WADY SYSTEMU FUNKCJONOWANIA SZKOŁY	883
Rozdział XLIV. RELIGIA A PRZESTĘPCZOŚĆ	905
Rozdział XLV. PATOLOGIA CECH BIOPSYCHICZNYCH	914
Rozdział XLVI. ROLA OFIARY W GENEZIE PRZESTĘPSTWA	934
1. Ogólna problematyka wiktymologii kryminalnej	934
2. Interakcje sprawca – ofiara w przestępstwach seksualnych	949
Literatura uzupełniająca do części piątej	954

Część szósta
SYSTEM PROFILAKTYKI KRYMINOLOGICZNEJ

Rozdział XLVII. POJĘCIE I ZAKRES PROFILAKTYKI	961
Rozdział XLVIII. PROGNOZY KRYMINOLOGICZNE	975
1. Cele prognoz kryminologicznych	975
2. Prognozowanie przestępczości w wymiarze społecznym	976
3. Podstawy prawne indywidualnej prognozy kryminologicznej	994
4. Prognozowanie indywidualnych zachowań przestępczych. Przegląd i ocena indywidualnych badań prognostycznych na świecie	996
5. Autorska koncepcja indywidualnej prognozy kryminologicznej	1012
Rozdział XLIX. PSYCHOLOGIA ROZWOJOWA A ZAGADNIENIA PROFILAKTYKI	1017
Rozdział L. ROLA HIGIENY PSYCHICZNEJ W ZAPOBIEGANIU PRZESTĘPCZOŚCI	1036
Rozdział LI. ZNACZENIE KULTURY W ZAPOBIEGANIU PRZESTĘPCZOŚCI	1046
Rozdział LII. PAŃSTWOWY SYSTEM ZAPOBIEGANIA PRZESTĘPCZOŚCI	1055
1. Profilaktyczne funkcje ustawodawstwa	1055
2. Profilaktyczna działalność organów ścigania karnego i wymiaru sprawiedliwości	1059
3. Działalność profilaktyczna organów kontroli	1085
4. Międzynarodowe porozumienia mające na celu zapobieganie handlowi ludźmi	1090
5. Współpraca z policjami krajów Unii Europejskiej – Europejska Sieć Prewencji Kryminalnej	1091
Rozdział LIII. OCHRONA CYBERPRZESTRZENI PAŃSTWA	1094
1. Doniosłość problemu	1094
2. Cele Programu	1096
3. Adresaci i realizatorzy Programu	1098
4. Podstawy prawne działań ochronnych	1098

5. Działania organizacyjno-prawne	1100
6. Cyberprzestępstwa a Kodeks karny	1101
7. Współpraca międzynarodowa	1102
8. Współpraca krajowa	1104
9. Wdrażanie dodatkowych rozwiązań prewencyjnych	1107
10. Ochrona kluczowych systemów informatycznych	1108
11. System komunikacji powszechnej i edukacji	1109
12. Edukacja społeczna i specjalistyczna	1110
Rozdział LIV. ZAPOBIEGANIE PRZEZ POLICJĘ PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ	1113
Rozdział LV. PRZECIWDZIAŁANIE PRZESTĘPCZOŚCI GOSPODARCZEJ	1121
1. Służby, organy i instytucje realizujące zadania w zakresie przeciwdziałania przestępczości gospodarczej i jej zwalczania	1121
2. Międzynarodowe mechanizmy przeciwdziałania przestępczości gospodarczej i jej zwalczania	1124
3. Współpraca z sektorem prywatnym	1128
Rozdział LVI. ZADANIA JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W ZAKRESIE OCHRONY PORZĄDKU I BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO	1129
1. Charakter zadań	1129
2. Współpraca Policji z jednostkami samorządu terytorialnego w kształtowaniu lokalnej polityki bezpieczeństwa	1134
3. Straże gminne (miejskie)	1136
4. Komisje bezpieczeństwa i porządku	1139
Rozdział LVII. SPOŁECZNE STRATEGIE ZAPOBIEGANIA PRZESTĘPCZOŚCI ...	1142
1. Istota społecznych form prewencji kryminalnej	1142
2. Kierunki działań społecznych w wybranych państwach	1146
3. Organizacje międzynarodowe i rządowe	1150
4. Tworzenie i funkcjonowanie grup osiedlowych na terenie polskich miast	1152
5. Granice interwencji społecznej w zapobieganiu przestępczości	1153
Rozdział LVIII. KSZTAŁTOWANIE PRZEZ ŚRODKI MASOWEJ INFORMACJI POSTAW ANTYPRZESTĘPCZYCH I ANTYWIKTYMIZACYJNYCH	1157
Rozdział LIX. ZAPOBIEGANIE NADUŻYWANIU ALKOHOLU	1165
Rozdział LX. ZAPOBIEGANIE PRZESTĘPCZOŚCI NIELETNICH	1168
Rozdział LXI. ZAPOBIEGANIE PRZEMOCY WOBEC LUDZI STARSZYCH	1186
Rozdział LXII. ZAPOBIEGANIE ZACHOWANIOM SUICYDALNYM	1192
Rozdział LXIII. TRAKTOWANIE PRZESTĘPCÓW SEKSUALNYCH	1204
1. Rozwiązania stosowane w Polsce	1204
2. Doświadczenia innych państw	1221
Rozdział LXIV. OGÓLNE PROBLEMY ZAPOBIEGANIA PRZESTĘPSTWOM NIEUMYŚLNYM	1231
Rozdział LXV. ODDZIAŁYWANIA PENITENCJARNE JAKO SPOSÓB ZAPOBIEGANIA PRZESTĘPCZOŚCI	1238
Rozdział LXVI. OCENA EFEKTÓW RESOCJALIZACYJNYCH W WARUNKACH IZOLACJI PENITENCJARNEJ	1256
Literatura uzupełniająca do części szóstej	1274

SUMMARY	1283
ZUSAMMENFASSUNG	1287

WYKAZ „OKIENEK” PROBLEMOWYCH

Przeglądy wiktyimizacyjne w Niemczech. Wyniki drugiej dolnosaksońskiej ankietyzacji w zakresie bezpieczeństwa i przestępczości	96
Piramidy finansowe	164
Walizkowa broń atomowa	234
Interpretacja zabójstw seryjnych	246
Tommy Lynn Sells	254
Deklaracja Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) o ochronie zdrowia psychicznego dla Europy	432
Przestępczość związana z dopingiem	486
Dopalacze	491
Europejska Typologia Bezdomności i Wykluczenia Mieszkaniowego ETHOS	643
Narcyzm – osobowość skłonna do gniewu i przemocy wskutek niestabilnej samooceny	732
Przemoc i amok w szkołach	892
Badania nad genetyką przestępczości	918
Metaanalizy w zapobieganiu przestępczości	997
Nadzór elektroniczny	1056
Instytucja <i>crime stoppers</i>	1063
Nadużycia wobec dzieci w internecie	1115
Światowy Dzień Zapobiegania Samobójstwom	1193
Banki danych o przestępcach seksualnych	1216
Zakład karny jako miejsce skoncentrowanego środowiska przestępczego. Podkultura więzienna	1240

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION	23
--------------------	----

Part one

INTRODUCTORY PROBLEMS

Chapter I. THE SUBJECT MATTER OF CRIMINOLOGY	45
Chapter II. THE RELATION OF CRIMINOLOGY TO OTHER SCIENCE	64
Chapter III. COMPARATIVE CRIMINOLOGY	77
Chapter IV. BASIC SOURCES OF INFORMATION ABOUT CRIME	88
1. Dimension of crime	89
2. Police information system about preparatory activity and other select events ...	90
3. Prosecutor's office statistics	90
4. Court statistics	91
5. Prison statistics	95
6. Criminological statistics	96
7. Crime intensity	103
8. Crime structure	104
9. Crime dynamic	104
10. Geography of crime	105
11. The „dark number“	106
12. Comparability of statistical data	116
13. Assessment of the crime statistics system in Poland	118
Additional literature to part one	124

Part two

CRIME

Chapter V. CRIME IN POLAND IN 2008–2015	133
1. Introductory remarks	133
2. Recorded crimes	133
3. Structure of crimes	134
4. Geographic structure of crime	137

Chapter VI. SELECT PROBLEMS OF ORGANISED CRIME IN POLAND	155
1. The essence of organised crime	155
2. General data	159
3. Drug-related crime	161
4. Organised economic crime	163
5. Terror threats	172
6. Trafficking in people	173
7. Kidnapping for ransom	174
8. Vehicle crime	174
9. Explosive materials and weapons trade	175
10. Money forgery	176
11. Cooperation between CBSP and foreign units	176
Chapter VII. DEVELOPMENT TENDENCIES OF ORGANISED CRIME IN OTHER EUROPEAN COUNTRIES	177
1. Europe as a geographic-criminal region	177
2. Organised crime as the dominating element in European crime	182
3. Drug situation in Europe	187
4. Likely trends in the development of organised crime until 2022	190
Chapter VIII. TERRORISM	210
Chapter IX. THREAT OF NUCLEAR CRIME	229
Chapter X. SERIAL KILLERS	245
Chapter XI. MONEY LAUNDERING	260
1. The concept of money laundering	260
2. The international problem of money laundering	262
3. Methods of money laundering	265
4. Stages of money laundering and sources of money	269
5. Situation in selected countries	271
Chapter XII. CORRUPTION	284
Chapter XIII. COMPUTER- AND INTERNET-RELATED OFFENCE	308
Chapter XIV. TRADE IN HUMAN ORGANS	322
1. Character of trade in human organs	322
2. Scale of human organs trafficking	324
3. Conduct of other states relating to trade in human organs	325
4. Examples of trade in human organs	327
5. Causes of trade in human organs	329
6. Deficit of human organs	330
7. Penal liability in Poland for trade in human organs	330
8. Moral perspectives of organ donation	332
9. Activity of the European Transplantation Centre	334
10. Future of organ transplantation	335
Chapter XV. JUVENILE DELINQUENCY	336
1. Sources of aggressive and destructive behaviour	336
2. Punishable juvenile delinquency	338
3. Selected categories of punishable delinquency classified as crimes	338
4. Motives	343
Chapter XVI. WOMEN'S CRIME	351
1. Factors determining the low rate of women's crime	353

2. Causes of women's crime	356
3. General image of women's crime	359
Additional literature to part two	368

Part three

SOME NEGATIVE SOCIAL PHENOMENA OF THE CRIME-INDUCING POTENTIAL

Chapter XVII. THREATS TO THE NATURAL ENVIRONMENT	379
1. What is the natural environment?	380
2. Balanced development	380
3. Awareness of violence against the natural environment	382
4. Awareness of the necessity to protect the natural environment in Europe	382
5. Main principles of protecting the natural environment	383
6. Problems with the international natural environment protection law	384
7. United Nations natural environment protection programme	385
8. Role of the World Trade Organisation	386
9. Degradation of the natural environment in Poland	387
Chapter XVIII. UNEMPLOYMENT	390
1. Definition of unemployment	390
2. Types of unemployment	392
3. Reasons for unemployment in Poland	393
4. Unemployment rate	394
5. Characteristic of the unemployed in Poland	396
6. Counteracting unemployment	401
7. Unemployment in the world	402
Chapter XIX. TRAFFIC ACCIDENTS	406
1. Factors influencing road safety	406
2. Traffic accidents in Poland	408
Chapter XX. ACCIDENTS AT WORK	419
1. General remarks	419
2. Accidents in particular fields of the economy	421
3. Fatal accidents	422
4. Severe accidents	422
5. Reasons for accidents	423
6. Spatial variability	424
Chapter XXI. STATE OF THE MENTAL HEALTH OF THE POPULATION OF POLAND	430
1. General problem of mental health	430
2. State of the mental health of inmates and the execution of the penalty of imprisonment in relation to the mentally handicapped convicts	437
Chapter XXII. ALCOHOL AND CRIME	439
1. Alcohol consumption	439
2. Typology of connections between alcohol and crime	440
3. Statistical data on connections between alcohol and crime	449
Chapter XXIII. NARCOTIC AND PRESCRIPTION DRUGS ADDICTION AND CRIME	462
1. General remarks	462

2. Statistical data on connections between other narcotics, drugs and crime	481
3. Drugs among adults	484
4. Criminological aspects of doping	486
Chapter XXIV. AIDS	499
Chapter XXV. VIOLENCE AND AGGRESSION AS SOCIAL PHENOMENA	510
1. General remarks	510
2. Factors determining group violence and its effects	510
3. Violence as a global health service problem	518
4. Family violence	526
5. Violence at work	540
6. Mobbing	544
7. Violence among sexual partners	558
8. Risk factors and effects of sexual violence	565
9. Violence in interpersonal and inter-group contacts	574
10. Violence at football stadiums	587
11. Safety of mass events	596
Chapter XXVI. SUICIDE AS A CRIMINOLOGICAL PROBLEM	599
1. Introductory problems	599
2. The dynamic of suicides in Poland in 2000–2014	602
3. Suicides in the world	604
4. Criminological typology of suicides	606
5. Suicide and crime	607
Chapter XXVII. SOCIAL ORPHANS	615
Chapter XXVIII. SOCIAL MALADJUSTMENT OF CHILDREN AND ADOLESCENTS	628
Chapter XXIX. HOMELESSNESS	642
1. Definition of homelessness	642
2. Dimensions of homelessness	646
3. Characteristic of the homeless	649
4. Reasons for homelessness	650
5. Factors conducive to homelessness	650
6. Crime-inducing aspects of homelessness	652
Chapter XXX. PSYCHOPATHY	659
Chapter XXXI. PROSTITUTION	670
1. Definition of prostitution	670
2. Historical outline	670
3. Legal system and prostitution	673
4. Dimensions of prostitution	675
5. Criminal responsibility for the prostitution-related crime	678
6. Types of prostitution	679
7. Prostitution and its motives	684
Additional literature to part three	693

**Part four
CRIMINOLOGICAL DOCTRINES**

Chapter XXXII. HISTORICAL OUTLINE	707
--	------------

Chapter XXXIII. DEVELOPMENT OF THE BIOLOGICAL CURRENT	712
Chapter XXXIV. PSYCHOLOGICAL THEORIES OF AGGRESSIVE BEHAVIOUR ..	724
1. Definitions of aggression	725
2. Anthropogenesis and the function of aggressive behaviour in early stages of the development of mankind	728
3. Anger and aggression	730
4. The development of aggressive reactions	736
5. The Freud theory	738
6. The Lorenz theory	741
7. The frustration-aggression theory	741
8. The Berkowitz theory	742
9. The Fromm theory	743
Chapter XXXV. SOCIOLOGICAL INTERPRETATION OF CRIME	745
1. The anomy theory	747
2. Economic theories	751
3. The differentiated connections theory	755
4. Theories of sub-cultures	759
5. The Hirschi control theory	764
6. The Gottfredson and Hirschi self-control theory	768
7. Social control according to Sampson and Laub	773
8. The marking (stigmatisation) theory	778
9. Theory of the social learning of aggressive behaviour	780
10. Situational Action Theory	781
11. The Kohlberg theory of the socio-moral development of the individual	791
12. The conflict theories	792
13. The theory of life chances and development	796
14. The shame theory	798
15. The theory of perversity	798
16. Theoretical integration	799
Chapter XXXVI. RADICAL CRIMINOLOGY	801
Chapter XXXVII. OTHER THEORIES OF CRIMINOLOGY	806
1. Postmodernist and constitutive theories	806
2. Feminist criminology	808
Additional literature to part four	812

Part five
DETERMINANTS OF CRIMINAL PHENOMENA

Chapter XXXVIII. CRIME SYNDROME AND POTENTIAL	819
Chapter XXXIX. SOCIOECONOMIC FACTORS AND CRIME	827
Chapter XL. MIGRATION AND CRIME	836
1. Situation in European Union	836
2. Situation in Poland	838
3. Implications of migration	846
4. Interpretation of differences between immigrants and the local population	847
5. Immigrants' children	848
6. Organised crime	849

7. Significance of anti-immigration moods	850
Chapter XLI. CULTURAL PHENOMENA WITH NEGATIVE SOCIAL CONTENTS ..	863
Chapter XLII. DYSFUNCTIONAL FAMILY	871
Chapter XLIII. FAULTY SYSTEM OF THE FUNCTIONING OF SCHOOLS	883
Chapter XLIV. RELIGION AND CRIME	905
Chapter XLV. PATHOLOGY OF BIOPSYCHIC FEATURES	914
Chapter XLVI. ROLE OF THE VICTIM IN THE ORIGIN OF CRIME	934
1. General issues of criminal victimology	934
2. The perpetrator-victim interaction in sexual offences	949
Additional literature to part five	954

Part six
SYSTEM OF CRIMINOLOGICAL PROPHYLAXIS

Chapter XLVII. CONCEPT AND RANGE OF PROPHYLAXIS	961
Chapter XLVIII. CRIMINOLOGICAL PREDICTIONS	975
1. Objectives of criminological predictions	975
2. Social dimensions of crime forecasting	976
3. Legal grounds for the individual crime forecasting	994
4. Individual criminal behavior forecasting. Review and evaluation of prognostic research in the world	996
5. Author's concept of the individual crime forecasting	1012
Chapter XLIX. DEVELOPMENT PSYCHOLOGY AND PROBLEMS OF PROPHYLAXIS	1017
Chapter L. ROLE OF MENTAL HYGIENE IN CRIME PREVENTION	1036
Chapter LI. SIGNIFICANCE OF CULTURE IN CRIME PREVENTION	1046
Chapter LII. STATE SYSTEM OF CRIME PREVENTION	1055
1. Prophylactic functions of legislation	1055
2. Prophylactic activity of penal prosecution organs and the administration of justice	1059
3. Prophylactic activity of control organs	1085
4. International conventions on preventing trade in people	1090
5. Co-operation with police forces from European Union countries – European Crime Prevention Network	1091
Chapter LIII. PROTECTION OF THE STATE'S CYBERSPACE	1094
1. The importance of the issue	1094
2. The objectives of the Program	1096
3. The recipients and executors of the Program	1098
4. Legal grounds for the protective measures	1098
5. Organisational-legal activities	1100
6. Cyber crime and the Penal Code	1101
7. International co-operation	1102
8. Domestic co-operation	1104
9. The implementation of additional preventive solutions	1107
10. The protection of key IT systems	1108
11. A general communication system	1109
12. The social and specialist education	1110

Chapter LIV. POLICE PREVENTION OF ORGANISED CRIME	1113
Chapter LV. ECONOMIC CRIME PREVENTION	1121
1. Services, authorities, institutions and their economic crime prevention tasks ...	1121
2. International mechanisms of economic crime prevention	1124
3. Cooperation with private sector	1128
Chapter LVI. TASKS OF TERRITORIAL SELF-GOVERNMENT UNITS IN THE PROTECTION OF PUBLIC SAFETY AND ORDER	1129
1. Character of tasks	1129
2. Police cooperation with local government units in shaping the local safety policy	1134
3. Communal (municipal) guards	1136
4. Safety and order committees	1139
Chapter LVII. SOCIAL STRATEGIES OF CRIME PREVENTION	1142
1. Essence of social forms of crime prevention	1142
2. Directions of social activity in select states	1146
3. International and government organisations	1150
4. Creating and functioning of community groups in Polish cities	1152
5. Limits of social intervention in crime prevention	1153
Chapter LVIII. SHAPING ANTI-CRIME AND ANTI-VICTIMISATION ATTITUDES THROUGH THE MASS MEDIA	1157
Chapter LIX. ALCOHOL ABUSE PREVENTION	1165
Chapter LX. JUVENILE CRIME PREVENTION	1168
Chapter LXI. PREVENTING VIOLENCE AGAINST THE ELDERLY	1186
Chapter LXII. PREVENTING SUICIDAL BEHAVIOUR	1192
Chapter LXIII. THE TREATMENT OF SEX OFFENDERS	1204
1. The solutions applied in Poland	1204
2. Experiences of other countries	1221
Chapter LXIV. GENERAL PROBLEMS OF PREVENTING UNINTENTIONAL CRIMES	1231
Chapter LXV. PENITENTIARY IMPACT AS A WAY OF CRIME PREVENTION ...	1238
Chapter LXVI. ASSESSMENT OF RESOCIALIZATION EFFECTS IN CONDITIONS OF PENITENTIARY ISOLATION	1256
Additional literature to part six	1274
SUMMARY	1283
ZUSAMMENFASSUNG	1287

LIST OF PROBLEMS

Reviews of victimisation in Germany. Results of the second questionnaire survey on safety and crime in Lower Saxony	96
Financial pyramids	164
Nuclear weapons in a suitcase	234
Interpretation of serial killings	246
Tommy Lynn Sells	254
World Health Organisation (WHO) declaration on the protection of mental health in Europe (selected fragments)	432

Doping-related crime	486
Legal highs	491
European typology of homelessness and housing exclusion – ETHOS	643
Narcissism – personality prone to anger and violence due to unstable self-assessment	732
Violence and murderous frenzy at schools	892
Studies on the genetics of crime	918
Meta-analysis in crime prevention	997
Electronic surveillance	1056
Institution of ‘crime stoppers’	1063
Abuse of children in the Internet	1115
World’s Suicide Prevention Day	1193
Sex offenders database	1216
Penal institution as the site of a concentrated criminal environment. Prison sub-culture	1240

WPROWADZENIE

W ostatnich latach w niemal wszystkich państwach nastąpił wzrost przestępczości i innych przejawów patologii społecznej. Przestępczość zaczęła przybierać nowe, coraz groźniejsze i bardziej skomplikowane formy. Walka z nią – w szczególności przez zapobieganie przestępstwom – stała się jednym z podstawowych zadań państw i społeczeństw. Niezbędnym warunkiem skuteczności tej walki są badania dotyczące przestępczości i środków jej zwalczania.

Współcześnie niepomniernie wzrasta rola badań empirycznych, których wyniki powinny być wykorzystane we wszystkich dziedzinach życia – zarówno w bieżących zadaniach organizacji, zarządzania czy produkcji, jak i w prognozowaniu. Badania odgrywają ważną rolę także w zwalczaniu zjawisk patologii społecznej. Ugruntowuje się świadomość, że opracowanie programu profilaktyki – a do tego przecież zmierzają wszelkie realne koncepcje zwalczania przestępczości – musi być poprzedzone dokładnym poznaniem form, przyczyn i skutków zjawisk przestępczych. Znajomość ta jest zaś sumą empirycznie poczynionych ustaleń, które dotyczą interesujących nas zagadnień.

Kryminologia jest nauką międzynarodową¹. Badaniom kryminologicznym nadano we wszystkich państwach wysoką rangę społeczną. Niezależnie od tradycyjnej działalności, prowadzonej i rozwijanej przez placówki uniwersyteckie, powstają instytuty i organizacje, które podejmują badania, a także inspirują inne instytucje do działalności badawczej. Nie ma już dzisiaj państwa, w którym nie przeprowadzono by badań mających na celu ustalenie właściwych dla danego kraju lub regionu świata przyczyn przestępczości i sposobów jej likwidowania. Obecnie nauka ta znajduje się w piątej fazie rozwoju, określanej mianem instytucjonalizacji².

¹ H.-J. Schneider, *Kriminologie. Ein internationales Handbuch*, t. I Grundlagen, Berlin, Boston 2014; C.J. Smith, S.X. Zhang, R. Barbaret (red.), *Pontledge Handbook of International Criminology*, London, New York 2011.

² P. Rock (red.), *History of Criminology*, Aldershot 1994; J.R. Lilly, F.T. Cullen, R.A. Ball, *Criminological Theory: Context and Consequences*, Newbury Park, CA, 1989; M.J. Lynch, W.B. Groves, *Primer in Radical Criminology*, New York, NY, 1986; R. Martin, R.J. Mutchnick, W.T. Austin, *Criminological Thought: Pioneers Past and Present*, New York, NY, 1990; S.T. Reid, *Crime and Criminology*, Fort Worth, TX, 1990; A.R. Pignero, D. Weisburd (red.), *Handbuch of Quantitative Criminology*, New York 2010; M. Bock,

Należy jednak wskazać, że obecnie kryminologia jako narzędzie inżynierii społecznej przeżywa pewien kryzys. W wielu państwach ujawniają się dogmatyczne postawy wobec zwalczania przestępczości. Jesteśmy świadkami powstawania w różnych częściach świata antynaukowych i wynikających z nich antyhumanistycznych postaw w kryminologii, czego najbardziej widocznym rezultatem jest wprowadzanie surowych kar w kodeksach karnych³.

Zaznaczył się też wyraźny wzrost liczby badań dotyczących ujemnych zjawisk społecznych. Powstaje wiele interesujących materiałów z zakresu symptomatologii i etiologii tych zjawisk. Obserwuje się aktywny udział przedstawicieli różnych dziedzin nauki w podejmowaniu problematyki patologii indywidualnej i społecznej. W ten sposób kryminologia stała się nauką interdyscyplinarną zarówno ze względu na metody badań, jak i na ich zakres. W związku z tym rozszerza się coraz bardziej pojęcie „literatura kryminologiczna”. Uprawianie kryminologii bez znajomości podstawowych siatek pojęciowych z socjologii, psychologii, pedagogiki, psychiatrii, neurologii, genetyki i innych nauk skazane jest na niepowodzenie. Wyliczenie to ma oczywiście charakter przykładowy.

Wiadomo, że w zakresie każdej z wymienionych nauk ukazuje się rocznie wiele tysięcy publikacji. Tylko po drugiej wojnie światowej ukazało się kilkaset tysięcy publikacji poświęconych kryminologii⁴. W warunkach eksplozji informacji naukowych właściwe ukształtowanie treści i zakresu podręcznika kryminologii należy do zadań niezmiernie trudnych i może być dyskusyjne. Niemniej autor każdego z nich ma własną koncepcję przedstawienia problematyki stanowiącej przedmiot publikacji i liczy się z tym, że może ona wywołać uwagi krytyczne.

Ze względu na podręcznikowy charakter niniejszej publikacji niektóre zagadnienia zostały potraktowane marginesowo. Podręcznik uwzględnia przede wszystkim zakres wiedzy przewidziany w ramach programu dydaktycznego dla studentów wydziałów prawa uniwersytetów, może także być pomocny w codziennej pracy praktyków wymiaru sprawiedliwości, organów ścigania i służby penitencjarnej.

W fazie śledztwa skuteczna walka z przestępczością wymaga od prokuratorów i funkcjonariuszy służby dochodzeniowej wiadomości z zakresu kryminologii, szczególnie zaś dotyczących struktury i mechanizmu działania grup przestępczych,

Kriminologie, Munchen 2007; J.E. Conklin, *Criminology*, Columbus OH, 2010; T. Gorgen, K. Hoffmann-Holland, H. Schneider, J. Stock (red.), *Interdisziplinare Kriminologie*, Frankfurt 2009; P.B. Kraska, *Criminal Justice and Criminology Research Methods*, Boston 2012; K.-L. Kunz, *Kriminologie*, Bern 2011; B.-D. Meier, *Kryminologie*, Munchen 2010; F. Neubacher, *Kriminologie*, Baden-Baden 2011; N. Raffter (red.), *The Origins of Criminology*, Abington, Oxon 2009; E.T. Cullen, R. Agnew (red.), *Criminological Theory. Past Present*, New York, Oxford 2011; T. Peters, *The Academic Status of Criminology*, *Annales Internationales de Criminologie* 2006, vol. 44.

³ G.O.W. Mueller w przedmowie do książki B. Hołysta, *Kryminologia na świecie*, Warszawa 1979, s. 8; R.A. Wright, M. Miller (red.), *Encyclopedia of Criminology*, New York, London 2005; J. Heidt, J.P. Wheeldon, *Introducing Criminological Thinking*, London 2015.

⁴ G. Kaiser, *Kriminologie. Eine Einführung in die Grundlagen*, Heidelberg 1988, s. V. Por. też m.in. R.A. Wright, *A criminology textbooks. 1918 to 1993: A comprehensive bibliography*, *Journal of Criminal Justice Education* 1994, vol. 2(5), s. 251–256; S. Brown, S. Esbensen, C. Geis (red.), *Criminology*, Cincinnati, OH, 2013; E.H. Sutherland, D.R. Cressey, *Criminology*, Philadelphia 1978; E.H. Sutherland, D.R. Cressey, D.F. Luckenbill, *Principles of Criminology*, New York 1992; C. Hale, A. Hayward, A. Wahidin, E. Wincup (red.), *Criminology*, Oxford 2009; M. Killias, A. Kuhn, M.F. Aebi, *Grundriss der Kriminologie Eine europäische Perspektive*, Bern 2011.

a także psychicznych czynników (pobudka, motyw) leżących u podstaw działania przestępnego.

Poza tym, opierając się na wiadomościach z kryminologii, można opracowywać wersje dotyczące przebiegu zdarzenia, celu działania sprawcy oraz kierunku poszukiwania osób mogących wchodzić w rachubę jako przestępcy. Z kolei poznanie dzięki kryminologii osobowości podejrzanego jest nieodzownym warunkiem osiągnięcia celu przesłuchania. Przepisy kodeksu postępowania karnego wyraźnie podkreślają wagę ustaleń osobopoznawczych. Racjonalne stosowanie przepisów kodeksu karnego także zakłada znajomość kryminologii przez sędziów. Jaką w konkretnym przypadku zastosować sankcję karną, aby odpowiadała ona postulatowi prewencji ogólnej i szczególnej? Na decyzję sędziego wpływa cały zespół okoliczności obiektywnych i subiektywnych, ale także konkretna wiedza, m.in. z zakresu kryminologii⁵.

Realizacja założeń resocjalizacyjnego modelu prawa karnego wykonawczego wymaga od służby penitencjarnej wiadomości na temat przyczyn przestępczości, prognozy kryminologicznej, typologii sprawców, tendencji rozwojowych przestępczości, jej struktury, obyczajów środowisk przestępczych itd.

Właściwe spełnianie obowiązków w zakresie wykonania kary nie jest możliwe bez posiadania wiedzy z dziedziny kryminologii. „Kształtowanie społecznie pożądanej postawy skazanego” zakłada znajomość tych czynników, które spowodowały jego wstąpienie na drogę przestępstwa. Analiza tych przyczyn musi poprzedzać wybór indywidualnych metod działalności resocjalizacyjnej. Jeszcze jednak we wcześniejszym stadium dokładna znajomość osobowości skazanego, jego dotychczasowego życia i procesu motywacyjnego czynu przestępnego wpływa decydująco na wybór kary pozbawienia wolności zgodnie z zasadą indywidualizacji metod i środków oddziaływania penitencjarnego.

Znajomość zagadnień kryminologicznych umożliwia właściwą realizację obowiązków związanych m.in. z tworzeniem grup klasyfikacyjnych.

Warunkowe przedterminowe zwolnienie musi być poprzedzone analizą kryminologicznych kryteriów prognostycznych, która uzasadniałaby przypuszczenie, że sprawca po zwolnieniu będzie przestrzegać zasad porządku prawnego, a zwłaszcza że nie popełni ponownie przestępstwa.

Jak więc wynika z przykładowego zestawienia zadań pracowników służby penitencjarnej, wiedza kryminologiczna jest niezbędna w różnych działaniach tej służby (m.in. w dziedzinie wychowania, ewidencji i rozmieszczenia).

Istnieje pilna potrzeba nowego spojrzenia na przestępczość. Musi być ona traktowana jako wskaźnik rozmiarów i nasilenia zakłóceń w równowadze społeczno-ekonomicznej państwa. Chodzi o dialektykę wzajemnych związków między siłą i sprawnością polityczno-ekonomiczną państwa a intensywnością naruszeń prawa.

Wiele nieprawidłowości (np. w sferze organizacji i zarządzania czy zabezpieczenia mienia) pociąga za sobą konsekwencje w postaci działań przestępnych. Przystępczość jest zjawiskiem wyznaczanym przez cały przebieg zasadniczych procesów społeczno-ekonomicznych, politycznych i kulturowych państwa⁶. Można ją

⁵ Bliższe rozważania dotyczące zagadnienia: sędzia a stosowanie prawa, patrz: J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 237 i n.

⁶ R.D. Crutchfield, J.G. Weis, G.S. Bridges (red.), *Crime and Society*, Thousand Oaks, CA, 1996; R. Coomber, J.F. Donnemeyer, K. McElraath, J. Scott, *Key Concepts in Crime and Society*, London 2014.

Część pierwsza

ZAGADNIENIA WSTĘPNE

PRZEDMIOT KRYMINOLOGII

Poglądy na istotę i zakres kryminologii można sprowadzić do czterech zasadniczych kierunków¹.

Pierwszy kierunek traktuje kryminologię jako naukę o przestępstwie w szerokim sensie, obejmującą przyczyny przestępczości, metody jej zwalczania, zagadnienia polityki kryminalnej, penologii, wreszcie materialnego i formalnego prawa karnego.

Koncepcja ta zrodziła się na początku XX stulecia. Jeden z pionierów kryminologii, prawnik austriacki H. Gross (1847–1915), w przedmowie do IV wydania (1904) *Podręcznika dla sędziego śledczego* stwierdził, że kryminologia obejmuje m.in. antropologię kryminalną (ta z kolei dzieli się na somatologię kryminalną i obiektywną psychologię kryminalną), socjologię kryminalną, dzielącą się na statystykę i psychologię socjalną, oraz inne nauki, a wśród nich kryminalistykę i subiektywną psychologię kryminalną. Do wymienionych gałęzi nauk należy jeszcze dodać politykę kryminalną, penologię oraz prawo karne materialne i formalne². Podział ten, trudny do przyjęcia ze względu na poważne błędy metodologiczne, wywarł duży wpływ na kształtowanie się późniejszych koncepcji kryminologicznych, mimo że sam twórca, H. Gross, nie przywiązywał zbyt wielkiego znaczenia do opracowanej przez siebie klasyfikacji.

Idea H. Grossa zespolenia wszystkich „pomocniczych nauk prawa karnego z włączeniem nauki o śledztwie i penologii” w zamknięty system kryminologii znalazła odbicie w poglądach autorów drugiej połowy XX w. Na przykład jeden z jego

¹ Według W. Bongera termin „kryminologia” został po raz pierwszy użyty przez francuskiego lekarza antropologa P. Topinarda w 1879 r. Inne źródła wskazują, że nazwę „kryminologia” wprowadził R. Garofalo, prawnik włoski, współtwórca antropologicznej szkoły prawa karnego. Wydana przez niego w 1885 r. praca nosi tytuł *Criminologia*. Za pierwszego kryminologa T. Sellin uważa lekarza włoskiego i fizjonomistę J. Babbistę della Porte (1536–1615), który w pracy *De humana physiognomia* przedstawił korelację między cechami fizycznymi a odpowiadającymi im właściwościami psychicznymi. Zob. też P. Becker, *Verderbnis und Entartung. Eine Geschichte der Kriminologie des 19. Jahrhunderts als Diskurs und Praxis*, Göttingen 2002. Por. także: E. McLaughlin, J. Muncie, *The Sage Dictionary of Criminology*, London 2012; tychże, *Criminological Perspectives*, London 2013.

² H. Gross, *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*, oprac. H. Höpler, München–Berlin–Leipzig 1992, s. XIII. Por. także H. Gross, F. Geerds, *Handbuch der Kriminalistik*, t. I, Berlin 1977.

uczniów, również prawnik austriacki E. Seelig, dzieli kryminologię na dwie części: naukę o zjawisku przestępstwa i naukę o zwalczaniu przestępczości³.

Do pierwszej zalicza on wszystkie dziedziny naukowe, które zajmują się zjawiskiem i przyczynami przestępstwa, a więc fenomenologię kryminalną, etiologię kryminalną, biologię kryminalną i socjologię kryminalną⁴. Druga część obejmuje przede wszystkim te dziedziny wiedzy, które określa się mianem kryminalistyki, a ponadto penologię i penitencjarystkę. Ta systematyka nasuwa uwagi krytyczne, m.in. dlatego, że E. Seelig niesłusznie traktuje biologię i socjologię kryminalną jako wydzielone części kryminologii, wymieniając je obok etiologii kryminalnej. W związku z tym nie wiadomo, jakie zagadnienia obejmuje etiologia kryminalna. Ponadto błędem jest włączenie kryminalistyki do kryminologii, gdyż te dziedziny wiedzy już się ukształtowały jako samodzielne dyscypliny naukowe.

Różni autorzy modyfikują pierwotne koncepcje H. Grossa. Na przykład O. Kinberg wyodrębnia w kryminologii etiologię kryminalną, profilaktykę oraz terapię przestępstwa wraz z polityką karną. W tym ujęciu do terapii zalicza on prawo karne materialne i formalne⁵. Jednakże koncepcja terapii przeniesiona wprost z nauk lekarskich nie może wyjaśnić skomplikowanej funkcji systemu norm prawno-karnych. W podziale tym uderza również przypisywanie małej roli prawu karnemu, które przecież ustala, jaki czyn jest przestępstwem, a więc w pewnym stopniu decyduje o przedmiocie badań kryminologicznych.

Szeroka interpretacja zakresu kryminologii znalazła swoje odzwierciedlenie nawet w tytułach czasopism, w których publikuje się przede wszystkim prace z zakresu kryminalistyki. Najpoważniejsze z tych pism to „Archiv für Kriminologie”. Jego pierwszy numer jako „Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik” ukazał się w 1898 r. Można także wymienić dwie następujące publikacje: *Criminology. The Science of Crime Detection* (London–New York 1972) oraz *Papers from „The Criminologist”* pod redakcją N. Morlanda (London 1971). W tej ostatniej pracy zostały opublikowane wyłącznie artykuły z zakresu kryminalistyki.

A. Mergen przedstawia niektóre zagadnienia kryminalistyki w ramach kryminologii klinicznej⁶.

Drugi kierunek, zapoczątkowany przez F. von Liszta (1851–1919), najwybitniejszego przedstawiciela szkoły socjologicznej prawa karnego, uwzględnia krymino-

³ E. Seelig, *Lehrbuch der Kriminologie*, Nürnberg–Düsseldorf 1951, s. 11; zob. też: H.-J. Schneider, *Die Amerikanische Gesellschaft für Kriminologie. Ihre Jahrestagungen in Atlanta (2001) und Chicago (2002). Bericht mit Anmerkungen*, Monatsschrift für Kriminologie 2003, vol. 87, s. 310–320.

⁴ Według W. Świdły termin „kryminologia” jest czasem używany w znaczeniu zbiorowej nazwy dla grupy nauk zajmujących się przestępstwem i przestępczością. Kryminologia w takim znaczeniu obejmuje kryminologię *sensu stricto* i inne nauki, takie jak: penologię, kryminalistykę, prawo karne materialne, procesowe i wykonawcze. Dla takiej grupy nauk właściwsza byłaby nazwa nie „kryminologia”, lecz „nauki kryminologiczne” lub ostatnio używana nazwa „nauki penalne”, zob. W. Świdła (red.), *Kryminologia*, Warszawa 1977, s. 11. J. Bosowski do tzw. nauk kryminologicznych zalicza: socjologię i psychologię kryminalną, biologię kryminalną, kryminalne działy statystyki i etnologii, etiologię kryminalną (zajmującą się dochodzeniem przyczyn przestępczości), kryminalistykę, czyli technikę śledczą, oraz politykę kryminalną, łącznie z naukami penitencjarnymi (wytocznymi wykonania kar) – por. tegoż, *Wiadomości z nauk kryminologicznych*, Poznań 1945, s. 3.

⁵ Por. O. Kinberg, *Referat och korreferat til Nordiska Kriminalistmötat*, Stockholm 1949, s. 100 (cyt. wg S. Hurtwitsa, *Criminology*, London–Copenhagen 1952, s. 14).

⁶ A. Mergen, *Die Kriminologie. Eine systematische Darstellung*, München 1978, s. 413.

logię jako naukę o zjawiskach i przyczynach przestępczości obok kryminalistyki, prawa karnego i polityki kryminalnej w systemie nauk prawnokarnych (*gesamte Strafrechtswissenschaft*). W 1899 r. w jednym z odczytów sformułował on trzy podstawowe zadania stojące przed naukami prawnokarnymi. Są to:

- 1) kształcenie praktyków kryminalistyków:
 - a) w dziedzinie prawa karnego i procesu karnego (nauk prawnokarnych w wąskim znaczeniu),
 - b) w praktycznym wykorzystaniu wiadomości z zakresu kryminalistyki;
- 2) przyczynowe wyjaśnienie:
 - a) przestępstwa (kryminologia),
 - b) kary (penologia);
- 3) doskonalenie prawodawstwa w celu lepszego zwalczania przestępczości⁷.

Poglądy F. von Liszta⁸ poddał krytyce E. Seelig, podkreślając, że połączenie nauk prawnokarnych w jeden system, obejmujący m.in. kryminologię i prawo karne, nie jest z punktu widzenia teorii możliwe do utrzymania⁹.

Powyższe dwa kierunki łączy jednakowe ujęcie problematyki kryminologii i kryminalistyki. Można to wytłumaczyć niewątpliwie względami historycznymi. Te dziedziny nauki zrodzone z potrzeb praktyki – poznania przyczyn groźnego zjawiska społecznego, jakim jest przestępczość, i opracowania skutecznych metod jego zwalczania – powstały niemal w tym samym okresie. W XVIII w. zwrócono uwagę na zagadnienie przestępstwa, które w XIX w. wzbudziło szczególne zainteresowanie.

W okresie swych narodzin ani kryminologia, ani kryminalistyka nie miały jeszcze wyraźnie ustalonego zakresu badań. Wymienione okoliczności w poważnym stopniu zaważyły w późniejszym czasie na ujęciu zagadnienia wzajemnego stosunku kryminologii i kryminalistyki.

Od wielu lat kryminologia jest traktowana jako nauka społeczna (*social science*)¹⁰.

Ze współczesnych autorów amerykańskich W.C. Reckless ujmuje kryminologię bardzo szeroko. Jest to studium o karaniu, policji, o systemach: sądownictwa, penitencjarnym i przestępczości nieletnich¹¹. Inni autorzy twierdzą, że kryminologia zajmuje się zachowaniem przestępcy i bada indywidualne oraz społeczne czynniki dotyczące przestępstwa, a także przestępcy. Do zakresu kryminologii należy również, ich zdaniem, wiktymologia, a także badania efektywności środków kar-

⁷ F. von Liszt, *Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge. Die Aufgabe und die Methode der Strafrechtswissenschaft*, Berlin 1905, t. 1, s. 290; J. Goldschmidt, *Franz von Liszt*, Archiv für Kriminologie 1921, vol. 2.

⁸ W celu realizacji swoich poglądów F. von Liszt założył czasopismo „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft”, w którym są publikowane również zagadnienia z zakresu kryminologii.

⁹ E. Seelig, *Lehrbuch...*, s. 27.

¹⁰ „Criminology consists of the study of the social problem of crime, including the processes of making and breaking laws as well as society's reactions to the phenomenon” – E. Sutherland, *Principles of Criminology*, Philadelphia, PA, 1939). Por. także J.M. Miller, *Criminology as social science* (w:) *Encyclopedia of Criminology*, New York–London 2005, s. 337, 338; por. też: R. Regoli, J.D. Hewitt, *Delinquency in Society*, New York 2003; J.F. Short, *Delinquency and Society*, Englewood Cliffs 1990; F. Adler, S. Müller, O.W. Gerhard, W.S. Laufer, *Criminology*, New York 2004.

¹¹ W.C. Reckless, *The Crime Problem*, New York 1973, s. 1.

BRUNON HOŁYST – profesor zwyczajny doktor habilitowany, doctor honoris causa; specjalista w dziedzinach kryminalistyki, kryminologii i wiktymologii; profesor Uniwersytetu Łódzkiego, Uczelni Łazarskiego, Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach oraz Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie; w latach 1974–1990 dyrektor Instytutu Problematyki Przeszłości. Inicjator i założyciel Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego. Prezes Honorowy Polskiego Towarzystwa Higieny Psychiczej (od 1981 r.), Prezes Polskiego Towarzystwa Suicydologicznego. Członek wielu zagranicznych komitetów naukowych, m.in. Międzynarodowego Towarzystwa Kryminologicznego (w latach 1980–1985 wiceprzewodniczący), od 1978 r. Canadian International Academy of Humanities and Social Sciences, od 1978 r. Canadian Inter-American Research Institute, od 1983 r. International Association for Suicide Prevention. W wielu krajach jako *visiting professor* prowadził wykłady z zakresu wiktymologii, kryminologii i suicydologii.

Promotor kilkunastu prac doktorskich, recenzent wielu prac doktorskich i habilitacyjnych. Autor ponad 1000 publikacji, w tym 67 książek i podręczników akademickich; jego książki ukazały się w Stanach Zjednoczonych, Niemczech, Japonii, Chinach, Rosji i na Ukrainie.

Kryminologia jako nauka multidyscyplinarna skupia się na człowieku i jego środowisku. Jej przedmiotem są problemy w wymiarze jednostkowym i społecznym – w mikroskali rozpatruje indywidualne zachowania przestępne, w makroskali zaś – przestępczość jako zjawisko społeczne.

Holistyczne podejście do skomplikowanej problematyki patologii społecznej wyznacza kryminologii rangę nauki dominującej w rozpoznawaniu obszarów zagrożeń. Światowe powiązania przestępcze istnieją w każdej dziedzinie aktywności kryminalnej – od przestępczości zorganizowanej, terroryzmu, prania pieniędzy po cyberprzestępczość, nielegalny handel narkotykami i materiałami nuklearnymi. W tym kontekście niezmiernie ważne jest prowadzenie interdyscyplinarnych badań w celu ustalenia stanu faktycznego i zakresu wpływów politycznych, ekonomicznych i społecznych na kształtowanie się nowej przestępczości. Nie można się już ograniczać do rejestrowania zagadnień z dziedziny symptomatologii kryminalnej. Najwyższy czas po temu, aby zająć się etiologią przestępczości.

Jedenaste wydanie podręcznika akademickiego, który służy studentom i praktykom niemal 40 lat, poza aktualizacją danych statystycznych zawiera nowe treści dotyczące m.in. doktryn kryminologicznych, problemów współczesnej kryminologii, kryminologii porównawczej oraz profilaktyki. Zachowano układ książki i jej konwencję, rozszerzono bibliografię oraz zaktualizowano okienka problemowe.

9788326489723 W11P01

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUPER.PL
WWW.PROFINFO.PL

CENA 219 ZŁ (W TYM 5% VAT)

ISBN 978-83-264-8972-3

9 788326 489723

Wolters Kluwer